

Міністерство освіти і науки України
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«Активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів 6-7 класів на уроках географії: іноваційні форми, методи, технології навчання»**

Виконав: студент 2 курсу, групи Geo1-M18
спеціальності 014 Середня освіта
(Географія)
за освітньою програмою Географія
Вольський Валентин Валентинович

Керівник:
Чернюк Г. В., доцент кафедри географії та
методики її викладання

Рецензент:
Лісовський А.С., асистент кафедри
географії та методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2019 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 МЕТОДИ ТА МЕТОДИКИ ДОСЛІДЖЕННЯ	6
1.1. Завдання і структура теоретичних досліджень	6
1.2. Сучасні методи теоретичних досліджень	9
РОЗДІЛ 2 ПІЗНАВАЛЬНА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ	14
2.1. Особливості пізнавальної активності учнів 6-7 класів	14
2.2. Формування в учнів географічних знань	21
РОЗДІЛ 3 АКТИВІЗАЦІЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВ 6-7 КЛАСІВ	27
3.1. Принципи активізації пізнавальної діяльності учнів	27
3.2.Інноваційні форми навчання учнів 6-7 класів на уроках географії	31
3.3.Інноваційні методи навчання учнів 6-7 класів на уроках географії	35
3.4. Іноваційні технології навчання учнів 6-7 класів на уроках географії	41
ВИСНОВКИ	51
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53

ВСТУП

На кожному етапі вікового розвитку певна діяльність має провідне значення у формуванні психічних процесів і властивостей особистості. Упродовж розвитку діяльність дитини змінюється у зв'язку зі зростанням її психофізіологічних можливостей, розширенням життєвого досвіду, необхідністю виконувати вимоги, що ускладнюються. Основною формою організації навчання в школі є заняття, тому основним видом діяльності на заняттях є пізнавальна діяльність школярів, яка відбувається на основі практичних і розумових дій дитини.

У педагогічній науці пізнавальний акт визначається як мобілізація інтелектуальних, морально-вольових та фізичних сил дитини для досягнення конкретних цілей навчання і виховання. Пізнавальна діяльність дитини проявляється в умінні одержувати від дорослого і самостійно ставити пізнавальні завдання, добирати способи досягнення мети і результату. На основі пізнання самого себе, усвідомлення своєї внутрішньої суті у процесі суспільної діяльності активізується самоаналіз пізнавальної діяльності. У такий спосіб розпочинається процес активізації пізнання учня, що триває впродовж усього життя, поступово трансформуючись із зовнішнього світу у внутрішній світ особистості, що віддзеркалюється у світоглядному баченні предметів, явищ, знань [17].

У сучасному етапі розвитку суспільства спостерігається орієнтація на перехід до етапу нової цільової орієнтації на розвиток інтелектуального, творчого потенціалу особистості, по друге, на формування в суспільній свідомості нової світової картини і новітнього світогляду на науку. Найважливішим завданням сучасної шкільної освіти є формування в учнів досвіду творчої діяльності, розвиток творчого потенціалу особистості, адже завдання творчого рівня освіченості є комплексними і вимагають для свого вирішення застосування знань і методів різних навчальних дисциплін.

Результатом їх виконання є засвоєння нових знань та інтелектуальний розвиток учнів.

Інноваційні методи навчання передбачають застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Учень виступає «суб'єктом» навчання, виконує творчі завдання, вступає в діалог з учителем. Моделюються проблеми для спільного розв'язання, пропонуються реальні життєві ситуації. Новий підхід у навчанні є одним із найважливіших способів активізувати інтерес учнів до вивчення географії. Більше того, іноваційні засоби стимулюють формування критичного мислення, креативності та вчать учнів співпрацювати у дорослому житті. Застосування іноваційних засобів стимулює не лише учнів, а й педагогів розвивати та вдосконалювати свої вміння.

Сенс інноваційного навчання полягає в тому, що весь процес навчання здійснюється за умов безперервної, активної співпраці всіх учнів. Це, взаємонавчання, при якому учитель і учень є рівними, однаковими суб'єктами навчання. Таке навчання сприяє ефективному формуванню навичок, вмінь й цінностей, створенню середовища взаємодії, яке дає педагогу змогу стати дійсним лідером у дитячому колективі.

Таким чином, використання інноваційних засобів (форм, методів, технологій) дасть змогу активізувати пізнавальну діяльність учнів, дозволить повніше передати знання, розкрити учнівський потенціал, розвинути систему освіти та піднести її до високого рівня розвитку.

Об'єкт: навчально-пізнавальна діяльність учнів 6-7 класів на уроках географії.

Предмет: активізація навчально-пізнавальної діяльності учнів 6-7 класів на уроках географії: інноваційні форми, методи, технології навчання.

Мета: встановити особливості активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів 6-7 класів, визначити інноваційні форми, методи, технології навчання.

Завдання:

- здійснити аналіз літературних джерел;
- опанувати основні методи та методики дослідження;
- встановити особливості навчально-пізнавальної діяльності учнів 6-7 класів;
- встановити закономірності формування в учнів географічних знань;
- охарактеризувати прийоми активізації пізнавальної діяльності;
- визначити іноваційні форми навчання учнів на уроках географії;
- охарактеризувати іноваційні методи навчання учнів на уроках географії;
- описати іноваційні технології навчання учнів на уроках географії;
- сформулювати висновки і узагальнення

Методи дослідження: аналіз, синтез, дедукція, індукція, системний аналіз, аналогія та порівняння.

Практичне значення: результати дослідження можна використати для подальшого застосування в школах в освітніх цілях педагогами у 6-7 класах на уроках географії та при написанні методичних рекомендацій.

Структура та обсяг роботи. Магістерська робота викладена на 64 сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаної літератури, який містить 70 найменувань і 5 додатків.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна зробити наступні висновки:

1. Здійснено аналіз літературних джерел та встановлено особливості формування та активізації пізнавальної активності.
2. При проведеному дослідженні було використано методи аналізу, синтезу, дедукції, індукції, системного аналізу, аналогій та порівняння;
3. Підлітковий вік є кризою, яка особливо гостро проявляється в дітей у 6-7 класах. Завданням педагогів у цей час є розвиток у підлітків вольової поведінки, використання для цього емоційно привабливих цілей, підтримання намірів й уявлень про можливість досягти власного рівня прагнень. Пізнавальна активність в підлітковий період є одним зі стрижневих моментів пізнавальної діяльності та головним чинником розвитку і самовдосконалення особистості.
4. Формування географічних понять – це окремий спеціально організований процес, який здійснюється як індуктивним так і дедуктивним шляхом. Дотримання поетапності у процесі формування географічних понять в учнів, забезпечує послідовність розумової діяльності і є важливою дидактичною умовою їх формування і засвоєння.
5. Для активізації пізнавальної діяльності слід створити проблему та дати учням можливість вирішити її. Це допоможе осмислити навчальний матеріал, що забезпечить більш стійке запам'ятовування інформації та ефективніше її використання.
6. . Вибір форм організації навчання залежить від основних завдань освіти, конкретних цілей заняття, навчальних можливостей учнів, способів керування вчителем пізнавальної діяльності учнів. До іноваційних форм навчання належать уроки ділової та рольової гри, театралізовані уроки, уроки-змагання, уроки широкомасштабного огляду знань, уроки творчого пошуку, комунікативної спрямованості, уроки-звіти, уроки, які

наслідують форми занять вищої ланки освіти, інтегровані уроки, релаксопедичні та сугестопедичні уроки.

7. Іноваційні методи дослідження, спрямованні на підвищення рівня зацікавленості учнів до навчання та полегшення запам'ятовування. До таких належать метод проблемного навчання, метод алгоритмізованого навчання, метод евристичного навчання, метод дослідницького навчання, дослідницький метод. Перспективними є методика CASE.
8. Використання інноваційних технологій – перспектива, яка дасть змогу виявити здібності кожного учня, зацікавити предметом, реалізувати ідею співпраці вчителя і учня. Найбільш дієвими при викладанні географії є: технологія проблемного навчання, ігрові технології, групові технології, інтерактивні технології, технологія формування критичного мислення.
9. Використання іноваційних засобів навчання для учнів 6-7 класів найбільше відповідає особистісно-орієнтованому підходу до навчання з географії. Моделюються проблеми для спільного розв'язання, пропонуються реальні життєві ситуації. Новий підхід у навчанні є одним із найважливіших способів активізувати інтерес учнів до вивчення географії. Більше того, іноваційні засоби стимулюють формування критичного мислення, креативності та вчать учнів співпрацювати у дорослому житті. Застосування іноваційних засобів стимулює не лише учнів, а й педагогів розвивати та вдосконалювати свої вміння. Можливість реалізувати свій творчий потенціал створює сприятливе підґрунтя для формулювання у підлітків власної думки та самовизначення у житті. Можливо, при достатньому рівні зацікавленості це дасть змогу і бажання пов'язати свою професійну діяльність з географією.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Астапова Н. А. Гуманитарное образование и рефлексивная культура юношества. / Н. А. Астапова. // Мир образования. – 2004. – №2. – С. 148–154.
2. Басина Е.З. Становлення самооцінки й образу Я // ред. Д.Б. Ельконіна, А.Л. Венглера. – Київ: Педагогіка, 1988 – С. 56-65.
3. Богуш А. М. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Видання друге, доповнене. Навчальний посібник / А. М. Богуш, Н. І Луцан. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2012. – 304с.
4. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – Москва: Просвещение, 1968. – 464 с.
5. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопросы психологии. –1978. – № 4. – С. 15–18.
6. Брежнева О.Г. Формування пізнавальної активності у старших дошкільників / О.Г. Брежнева // Дошкільне виховання. – 1998. – № 2. – С. 12-14.
7. Важинський С. Е. Методика та організація наукових досліджень: Навчальний посібник / С. Е. Важинський, Т. І. Щербак. – Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – 260 с.
8. Виноградова Л. А. Прийоми формування пізнавального інтересу на різних етапах уроку [Електронний ресурс] / Л. А. Виноградова // "На урок" Освітній проект. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/priyomi-formuvannya-piznavalnogo-interesu-na-riznih-etapah-uroku-12910.html>.
9. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – Київ: Видавничий центр “Академія”, 2003. – 576 с.

10. Гончар С. М. Використання інтерактивних технологій на уроках географії при вивченні тем із розділу "Північна Америка" [Електронний ресурс] / С. М. Гончар // Освіта в Україні. – 2010. – Режим доступу до ресурсу: https://osvita.ua/school/lessons_summary/geography/6543/.
11. Горбунов В. В. Експериментальна психологія в схемах і таблицях: Навчальний посібник. / В. В. Горбунов. – Київ: «ВД «Професіонал», 2007. – 208 с.
12. Дёрнер Д. Логика неудачи / Д. Дёрнер. – Москва: Смысл, 1997. – 243 с
13. Дискусія [Електронний ресурс] // Вікіпедія. – 2018. – Режим доступу до ресурсу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Дискусія>.
14. Дичківська І. М. Інноваційні педагогічні технології: підручник/ І. М. Дичківська. – 2-ге вид., доповн. – Київ: Академвидав, 2012. – С. 17–56.
15. Дорнов В. Формирование представлений и понятий при обучении географии. / В. Дорнов, В. Ян. – Москва: Педагогика, 1970.
16. Дубровина И. В. Практическая психология образования: учеб. пособ. для вузов / И. В. Дубровина, А. Д. Андреева, Н. И. Гуткина. – Москва: Просвещение, 2003. – 480 с.
17. Дубровіна І.В. Пізнавальна активність як стан готовності до пізнавальної діяльності учнів [Електронний ресурс] / І. В. Дубровіна // Народна освіта. – 2011. – №3. – Режим доступу : <http://www.narodnaosvita.kiev.ua>.
18. Зайцев Г. Время педагогики здравосозидающей / Зайцев Г. // Народное образование. — 2002. — № 6. — С. 193-200.
19. Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [гол. ред.: М. Т. Мартинюк]. – Умань: ВПЦ «Візаві», 2017. – Вип. 2, Ч. 2. – 353 с.
20. Каменева Т.М. Теоретичні основи навчання: Навчально-методичний посібник /Каменева Т. М. – Київ: МНУЦ, 2018. – 282 с.
21. Касіяник В. З. Методика навчання географії (теоретичний аспект) / В. З. Касіяник, І. П. Мисько. – Кам'янець-Подільський: ТОВ «Друкарня «Рута», 2017. – 214 с.

22. Кирилюк С. М. Проблеми викладання географії у школі: Конспект лекцій / С. М. Кирилюк. – Чернівці: Чернівецький національний університет, 2011. – 124 с.
23. Киричук О. В. Основи психології / О. В. Киричук. – Київ: Либідь, 2006. – 632 с.
24. Ковалёва Г. Е. Методика формирования и развития природоведческих понятий в четвёртом классе. / Г. Е. Ковалёва. – Львов: ЛГПЦ им. Герцена, 1975. – 143 с.
25. Коваль С. С. Використання інноваційних технологій на уроках географії [Електронний ресурс] / С. С. Коваль // Хмурівські читання. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura10/vykorystannya-innovatsijnyh-tehnolohij-na-urokah-heohrafiji/>.
26. Ковальчук В. В. Основи наукових досліджень: Навч. посіб. / В. В. Ковальчук, Л. М. Моїсеєв. – Київ : ВД «Професіонал», 2004. – 216 с
27. Колесников О. В. Основи наукових досліджень. 2-ге вид. випр. та доп. Навч. Посіб. / О. В. Колесников. – Київ: Центр учбової літератури, 2011. – 144 с.
28. Крайг Г. Психология развития / Г. Крайг, Д. Бокун. – Санкт-Петербург: Питер, 2000. – 992 с.
29. Краткий психологический словарь / сост. Л.А. Карпенко; под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – Москва: Политиздат, 1985. – 431 с.
30. Кривульська, Л. Інтелектуальні ігри на уроках географії / Людмила Кривульська // Географія та основи економіки в школі. - 2010. - № 11/12. - С. 9-12.
31. Куделя Л. А. Методичний посібник "Використання інтерактивних технологій на уроках географії" [Електронний ресурс] / Л. А. Куделя. – 2016. – Режим доступу до ресурсу: <https://naurok.com.ua/metodichniy->

posibnik-vikoristannya-interaktivnih-tehnologiy-na-urokah-geografi-23148.html.

32. Кулачківська С.Є. Я – дошкільник: вікові та індивідуальні аспекти психічного розвитку / С.Є. Кулачківська, С.О. Ладивір. – Київ: Нора-прінт, 1996. – 108 с.
33. Любецька Т. М. Ефективність використання інтерактивних методів навчання на уроках географії, враховуючи індивідуальні особливості кожного учня. (з досвіду роботи) [Електронний ресурс] / Т. М. Любецька // Дошкільні навчальні заклади Франківського району м. Львова. – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://frankvo.lvivedu.com/uk/article/efektivnist-vikoristannya-interaktivnih-.....html>.
34. Маркова А. К. Мотивация учения и ее воспитание у школьников /А. К. Маркова, А. Б. Орлов, Л. М. Фридман. – Москва: Педагогика, 1983 – 63 с.
35. Мар'яненко Л. В. Пізнавальна діяльність учнів різного шкільного віку у навчанні / Л. В. Мар'яненко. // Проблеми сучасної психології. – 2009. – №3. – С. 242–252.
36. Маслова, І. Упровадження інноваційних технологій у навчально–виховний процес / І. Маслова, В. Троїцька // Сучасна шк. України. – 2011. – № 2. – С. 38-42.
37. Машкіна В. В. Використання ментальних карт як інноваційних засобів викладання географії / В. В. Машкіна. // Збірник наукових праць. – 2012. – №16. – С. 72–76.
38. Методика викладання географії в школі: Навчально – методичний посібник. / [С. Г. Кобернік, О. Л. Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я. та ін.]. – Київ: Стафед 2, 2000. – 320 с.
39. Навчальний комплекс з курсу "Економічна і соціальна географія світу". 10 клас : практич. роботи, контурні карти, міні-атлас, завдання для темат. оцінювання навч. досягнень учнів, дод. інформація, у години дозвілля / С.

- Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко, О. Ф. Надтока. - 3-те вид., допов. і випр. - Київ: А.С.К., 2007. - 56 с.
40. Назаренко Т. Г. Методика навчання географії України в загальноосвітніх навчальних закладах (особливості навчання) [Текст] / Т. Г. Назаренко. – Харків: ВГ «Основа», 2016. – 112 с.
41. Настільна книга шкільного психолога / Авт.-уклад. О.Є.Марінушкіна. – Харків: Вид-во «Ранок», 2010. – 288 с.
42. Палчевський С. С. Педагогіка: навч. посіб. / С. С. Палчевський. – Київ: Каравела, 2007. – 576 с.
43. Панченко Г. Д., Уварова Г. Є. Формування у школярів наукових понять // Радянська школа. – 1983. -№ 12. -С. 17-22.
44. Педагогическая энциклопедия / гл. ред. И.А. Каиров, Ф.Н. Петров. – Москва: Сов. энциклопедия, 1964. – Т. I. – 831 с.
45. Писарева Л.И. Тенденции развития современной школы ФРГ // Советская педагогика. -1991. -№3. -С.133-139.
46. Платонов К.К. Краткий словарь системы психологических понятий: учебное пособие [для учеб. заведений проф. тех. образования] / К.К. Платонов. – Москва: Высшая школа, 1984. – 174 с.
47. Плахтій П.Д., Гуменюк І.Д., Любінська Л.Г., Оптасюк О.М. Основи наукознавства: Навчальний посібник / За ред. П.Д. Плахтія. – Кам'янець-Подільський: ПП «Медобори-2006», 2011. – 288 с.
48. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: учебник для студентов вузов: В 2-х кн. Кн.2: Процесс воспитания. / И. П. Подласый. – Москва: ВЛАДОС, 2006. – 256 с.
49. Пометун О. Формування критичного мислення учнів на уроках з курсу за вибором "Права людини" / Олена Пометун // Історія в школах України. – 2008. – № 9. – С. 5-7.
50. Поспелов Н. Н. Формирование мыслительных операций у старшеклассников / Поспелов Н. Н, Поспелов И. Н. – Москва : Педагогика, 1989. – 152 с.

51. Принципи активізації пізнавальної діяльності учнів [Електронний ресурс] // Педагогіка та освіта. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.educationua.net/silovs-319-1.html>.
52. П'ятницька-Позднякова І. С. . Основи наукових досліджень у вищій школі: Навч. посібник. / І. С. П'ятницька-Позднякова. – Київ: [б.в.], 2003. – 116 с.
53. Рассоха І. М. Конспект лекцій з навчальної дисципліни «Методологія та організація наукових досліджень» для студентів 5 курсу денної форми навчання освітнього-кваліфікаційного рівня «магістр» спеціальностей 8.050106, 8.03050901 “Облік і аудит”, 8.050201 “Менеджмент організацій”, 8.03060101 “Менеджмент організацій і адміністрування (за видами економічної діяльності)” / І. М. Рассоха; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Харків: ХНАМГ, 2011. – 76 с
54. Романчиков В. І. Основи наукових досліджень. Навчальний посібник. / В. І. Романчиков. – Київ: Центр учбової літератури, 2007. – 254 с.
55. Руденко О. В. Сучасні технології та методи навчання у процесі викладання географії [Електронний ресурс] / О. В. Руденко // XIII Хмурівські читання. – 2017. – Режим доступу до ресурсу: <http://timso.koippo.kr.ua/hmura13/rudenko-oksana-valerijivna-suchasni-tehnolohiji-ta-metody-navchannya-u-protsesi-vykladannya-heohrafiji/>.
56. Саранцев Г. И. Методика преподавания: предмет, проблематика, связь с педагогикой / Саранцев Г. И. // Педагогика. — 1997. — № 3. — С. 27-31.
57. Свердан М. М. Основи наукових досліджень: Навчальний посібник. / М. М. Свердан, М. Р. Свердан. – Чернівці: Рута, 2006. – 352 с.
58. Середня А. Г. Використання інтерактивних форм і методів навчання (робота в групах) на уроках географії. / А. Г. Середня. – Кіровоград, 2007. – 79 с.
59. Стеченко Д. М. Методологія наукових досліджень. / Д. М. Стеченко, О. С. Чмир. – Київ: Знання, 2007. – 317 с.

60. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: Наук.-метод. посіб./ О.І. Пометун, Л.В. Пироженко, за ред. О.І. Пометун. – К.:Видавництво А.С.К., 2006. – 192 с.
61. Технології інтерактивного навчання [Електронний ресурс] // Всеосвітта – Режим доступу до ресурсу: <https://vseosvita.ua/library/statta-tehnologii-interaktivnogo-navcanna-84157.html>.
62. Толковый словарь русского языка / под ред. проф. Д.Н. Ушакова. – Москва : ОГИЗ, 1934. – 639 с.
63. Усова А. В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения. / А. В. Усова. – Москва: Педагогика, 1970. – 176 с.
64. Ушинский К.Д. Педагогические сочинения / под. ред. Ф.С. Єгорова. – Москва: Педагогика, 1990. – Т. 5. – 528 с.
65. Харькова Є. Д. Проблема ефективності інноваційних освітніх процесів / Є. Д. Харькова. // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2014. – №4. – С. 383–392.
66. Хорни К. Самосознание. / К. Хорни. – Москва: Фолио, 1996. – 280 с.
67. Хохліна О. П. Психічні прояви розумової сфери у школярів з різними інтелектуальними можливостями в процесі трудової діяльності // Педагогіка і психологія. - К.: Педагогічна думка, 2004. - № 1 - С. 81-91.
68. Черба В. М. Основи наукових досліджень: Опорний конспект лекцій для студентів денної форми навчання, за галуззю знань 0305 «Економіка та підприємництво за напрямками підготовки 6.030508 «Фінанси і кредит» 6.030504 «Економіка підприємства»,6.030505 «Управління персоналом та економіка праці»/ В. М. Черба. – Дніпропетровськ: Дніпропетровська державна фінансова академія, 2008. – 92 с
69. Шамова Т.И. Активизация учения школьников / Т.И.Шамова. – Москва: Педагогика, 1982. – 208 с
70. Lipman M. Thinking in Education// Lipman M. – Cambridge, 1991. – P. 7-25.